

Tarihi bilgiler ve vesikalar

KÂMİL KEPECİOĞLU

I.

Mahidevran Sultanın azaplı günleri

Kanuninin zevcesidir. Bazı kayıtlarda babasının adı Abdürrahman, Abdülmennan ve Abdullah yazılmasına bakılırsa mühtediye olması lâzımgelir.

Oğlu şehzade Mustafanın feci bir surette babasının gözü önünde katledilmesi üzerine Mahidevran Sultan dahi Kanunî Sultan Süleymanın nikâhlısı olduğu halde sekiz on kişilik bir maiyet kadrosile 960 senesi Recebi iptidasında Bursaya sürgün edilmiştir.

Bursada geçirdikleri azaplı günleri anlamak ve öğrenmek için hükümetin resmî kayıtları olan Bursa mahkemesi sicillerinden 95 numaralı defterin 28 inci sayfasını beraber okuyalım:

استانه سادتدن امر شریف وارد اولوب
مفهوم هابوننده مرحوم ومنفورله اوغلو سلطان
مصطفى طاب ثراه متعلقان ساکن اولدقلری اولر
صاحبلى ذکر اولان اولرک اون ییلاق کراسی
ورلمدی دیوبیلدیردیلر ایله اولسه حکم هابونم وار-
دقده قضیه اعلام اولدوغنی کبی ایسه بروسه ده اولر
اصل اولرک کبرای کوندنیه متحمل ایسه معلوم
ایدینوب و مذبور اولرده نه مقدار زمان ساکن
اولوب کیراسی ویرلامش ایسه حساب ایدوب
متوجه اولان کیرا سین خاصه خرج امینی بی قصور
خاصه خرجندن و یروب تسلیم ایلیه دیو فرمان
اولنغین امتثالاً للامر المالی اعبانندن فخر الاعیان
متولی احمد چلبی بن خواجه محمد وممی چلبی بن
دده بلی و قباد چاوش بن عبدالله نیجه کسنه لرایله
ذکر اولنان اولرک اوزرینه وارلوب تخمین صحیح
ایله تخمین اولدقده ذکر اولنان اولر باغچسی ایله بومی

اوز ایچیه اجاره یه متحملدر دیو شهادت ایلدکلرندن
صوکره نه زماندن بری ساکن اولدقلری تفحص
اولدقده سنه ۹۶۰ رجبی غره سنده ایردکلری
ظاهر اولیجق تاریخ مذبور دن سنه -بین و تسمیانه
ذی الحجه سی غایتنه کلنجه طقوز بیل آلتی آیلق
اجاره سی بومی اوز ایچدن جمعا اوتوز درت بیک
ایکیوز ایچ اولوب صاحبلى فخرالاکرم احمد
چلبی و محمد چلبی طرفلرندن وکیل اولان رضوان
بن عبدالله نام کسنه حالا خاصه خرج امینی اولان
فخرالاعیان محمد چاوش یندن مبلغ مذبورى بالتمام
آلوب قبض ایدوب ماهو الواقع بالطلب تحریر
اولدی. ۱۶۰ ذی الحجه سنه ۹۷۰

محمد چلبی بن عبدالننی عیسو چلبی بن مصطفی
تاج الدین خلیفه بن نبی قباصلق مصلح الدین بن عیسو
محمد چلبی بن محمود

Bursa esnafının da bu aileye karşı insafsızlık ettikleri şikâyet edildiğinden Bursa kadısına 969 Zilkadesi evasıtı tarihile Kütahyadan gönderilen ve mahkeme sicillerinin 92 sicil 240 ıncı sahifesinde kayıtlı bulunan şu fermanı da birlikte okuyalım:

..... معلوم اولاکه شویله استماع اولدی
محرورته مزبورده ساکنه اولان قدوة
وزیده المخدرات تاج المستورات مرحوم ومنفورله
سلطان مصطفى والده سی زیدت عصمتانک آدملى
پازاردن ایچه ایله ات آتک بال و باغ و سایر
حوایج دلدکلرنده اهل سوق سایرلى مشارالیهان
قدیم ایدوب و شهرلردن بعض کسنه لر اهانت
ایدوب رعایت واحترامده قصور اولتورمش ایمدی

بیوردومکه حکم شریفم وصول بودوده محرومه
من بوده اولان قصابله و قالله و - اثر اهل
بازاره محکم قبه ایذوب. مشارالیهک جمع حواج
ومهمان اچله یله سهولته توردرب [1] و حواجک
ایوسین و کزیده سین الیوروب سایر ناسدن قدیم
آندره سز و شهرلوند و غیرلرن اهانت قصد
ایدنلرک کرکی کبی حقلرندن کلدروب کندوبه و
آدملرینه و جها من الوجوه کمسنه دخل اندرمیوب
رهایت و حایت و تمظیم و احترامده دقیقه فوت
ایلمیه سز علامت شریفه اعیان قلا سز....

Nihayet 28 Muharrem 972 tarihli bir formanla da biçare kadını kira köşelerinden kurtararak [2] Hisarda İmaret-i İsa mahallesinde Laysosade evleri demekle maruf büyük bahçeli evi yüz yirmi bin akçeye satın alarak bedeli hasas harç emini Mehmet Boyden mal sahibine verdirildi.

Zamanını oğluna bir türbe yaptıрмаğa, ibadete, hayrat ve hasanata hasreden Mahdevran Sultan 988 senesinde vefat ederek oğlunun yanına defnedilmiş ve bugün Hisarda oturduğu vin sokağına (Mahdevran sokağı) adı verilmiştir. Malik olduğu İmaret-i İsa mahallesindeki bu evini ve kaplıca civarında Karaoğlan ve Çınar suları ile dönen Karakethüda ve Nasuh değirmenleri denilen iki değirmeni ve yüz bin dirhem gümüş akçesini oğlunun türbesinin tamirine ve kendisinin ruhuna dua edilmesine vakfelemiştir [3].

II.

İkinci Bayezid'in sefer emri

889 senesinde Kili ve Akkirman'ın zaftı için asker toplamak ve sefer ilân etmek üzere şu emir aynen verilmiştir [4].

مفاخر القضاء والحکام مینوا مناہج المسلمین
والاسلام قضاء ممالک زاد الله فضائلهم
توقيع رفیع واصل اولیحق معلوم اوله که
شمیدیکی حاله جناب حق عزشاه دوکاهندن

[1] Türütürüp = Toplatıp, cemedip.

[2] Sicel 96, sahife 179.

[3] Eynalli sefer 982 ve evrasıtı muharrem 983 tarihli vakfiyelerle.

[4] Bursa Şer'i Mahkeme Sicilleri. Defter 6. sahife 87.

استمانت و حضرت رسولک علیه الصلاة والسلام
روح پر فتوح بخشندن استمداد ایذوب اولوخزایه
توجه ایتم. ان شاء الله الرحمن افتتاحی مبارک و
اختتامی فتوحاته مقرون اوله.

ایمدی کر کدرکه هر بریکوز تحت حکو-
متکرده اولان برلده چاغیروب اعلام و اعلان
ایده سز خزاندن و جهاددن خلفالو اولان کسهلر
و دیوملاق طلب ایدن کسنه لر و برار پولداش
اولوب قلیجیله ا تک چیقاران کسنه لو پولداشلی
ایله تیمار المی استینار الات حربلری و لسباب
جیشلری ایله کلوب بو مبارک خزانده بنه ییله اولوب
منوبات غزو و جهاددن محظوظ و بهره مند اولوب
دیوملاق بولهلر و مال غنیمت قزاهلر و پولداشلی
ایدنلر هر برینه پولداشلی کوره بندن همتلر
و عنایتلر کوره لر و تجاره طالب اولانلره تیماردن
و درآمکن همت و عنایت ایلم. بنم عواطف
خسروانه مدن مرعی و محظوظ اوله لر و بولیه کسنه-
نک قزانجندن نچیک آلمز اکا کوره عمل ایملر
تحریر آ فی اوائل ربیع الاخر لسنة تسع و
ثمانین و ثمانمائة

بیورد

دولتو قبا اناج

III.

Tepedelenli Ali Paşanın karısı Vaallikî'nin Bursa'ya nefyi

33 sene Yanyada Valilik ve Derebeyliği yaparak Rumelini titretmiş olan Tepedelenli Ali Paşa İstanbuldan üzerine gönderilen Hurşit Paşa ordusile yaptığı bir muharebede mağlûb ve Hurşit Paşanın gönderdiği adamlarla yaptığı müsademede maktul düşmüş ve üç oğlile bir torununun başları İstanbula getirilerek Silivrikapısı dışındaki kabristana gömülmüştür.

Güzelliği dillere destan olan Ali Paşanın genç ve güzel karısı bu vak'a üzerine Bursa'ya nefi ve sevk edilmiş ve kendisine 750 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Bir aylık maaşını almak için yazdığı senet şöyledir:

Ba iradei aliyei mülûkâne bervechi maas Darphanei Amiredo çiftlikânı mazbuta hasılandan beher şehir tahsis ve ihsanı hümâyün olan yediyüz elli kuruşu işbu kırk dört senesine mahsuben Cemaziyelâhırının 750 kuruş maası âcizanemin itası için baş muhasebeden bir ku'a suret ita buyrulmak babında.

25 H. 1244 cariyeleri Vasiliki halilei Ali Paşa M, mühründe ise B. G. A. K. harflerile bendei huda Vasiliki ve 1240 tarihi yazılıdır.

Dokuz sene kadar Bursada menfi kaldıktan sonra evasıtı R 1245 tarihli bir fermanla affa mazhar oluyolar. Ferman şu suretle yazılmıştır:

روسه نائبه حکم [5]

مقتول بیه ده لیلی علی پاشانک زوجہ سی
واصلیکی نام نصرانیہ ایہ مرسومہ نک قرندانی
سلمبو ومقتول مزبورک خزینہ داری طنائش واپہ
نام ذمیلر بوندن اقدم جلا دتیز صدور اولان خط
ہایون شاہانہ و فرمان جلیل المنوان پادشاہانہ
موجبہجہ روسیہ قہی و اجلا اولنشار ایسہ
مرسومہ نک مدت قہی خبلی وقت اولہرق شاہان
مرحمت وعاطفت اولدیندن مملکتلرینہ عزیمت
ایتمک اوزرہ عفو واطلاق خصوصہ ارادہ مرہا۔
حمادہ ملوکانہم تعلق ایدرب اولیابدہ امرہایون
صراح نمون شاہانہم سانجہ پیرای صدور اولنہ
منطوق منینی اوزرہ مرسومہ ایہ برابر مرسوملرک
دخی شرط مذکور ایہ مفادن صالیورلرلی
فرمانم اولنن اجمدی بروجہ عجر مرسومہ و
مرسوملرک مملکتلرینہ کیتمک اوزرہ عفو و
اطلاقلرینہ مساعدہ سنیہ ملوکانہم شاہان قلندینی
سنکہ نائب موسی ایہ سن مملوک اولدقہ قید
نیدن تخلیہ سیلرینہ مبادرت ایلمک بایندہ...

Ağızdan ağza dönen şayialara nazaran Hürşit Paşa ile yapılan muharebede mağlûp olan Ali Paşa Yanya gölü içerisindeki adada «Pandaleymon» manastırında Hürşit Paşanın gönderdiği adamlar tarafından bir kaç kur-

şunla vurulunca Vasilikinin dizleri üstünde canını vermiştir. Bu vak'aya ait bir çok rumca şarkılar çıkarılmış ve zamanımıza kadar bu şarkılar söylenmekte bulunmuştur.

IV.

Bahşayış Ağanın oğlu İlyas Bey

23/Mayıs/1934 tarihinde aziz arkadaşım Bursa Borsa komiseri Mümtaz Şükrü Eğilmez'in lütüfkârlığıle Bilecik vilâyetinin İlyas Bey nahiyesini ziyaret eyledim. Evvelâ nahiye müdüründen bu İlyas Beyin kim olduğunu sordum. Tarihi bir şahsiyet olmadığını söyledi.

Köydeki ilk mektep muallimine sordum. Fatih Sultan Mehmed zamanı ricalinden olduğunu ve camiin kitabesinin bu mektebi tefişe gelen Maarif Umum Müfettişi Bay Hasan Âli tarafından okunarak iyi hıfzedilmek üzere teslim edildiğini ve kitabedeki karışık ve girift yazının okuyacaklar tarafından güçlük çekmemek üzere bir kopyesinin mektep muallimine bırakıldığını şükranla öğrendim, Levhanın istampajını aldım şöyle yazılmıştı.

[بناہذہ المبارہ نام السید الیاس ابن بخشایش

اغا سنہ احدی و تسمین و ثمانائہ]

evvelce de gayet güzel okunduğunu anladım.

Benim bu alâkamı gören bir genç söze karışarak İlyas Beyin mezarını evvelce yıktular mezar taşını ben evimize götürdüm saklıyorum isterseniz getireyim dedi. Bir kaç dakika sonra bir mezar taşı omuzladı ve getirdi. Taşta da şöyle yazılıydı:

[المرحوم الیاس بن بخشایش سنہ ستون و ثمانائہ]

Demek ki cami ve imaret han, hamam ve zaviye İlyas Beyin vefatından otuz bir sene sonra yapılmıştır.

Cami civarındaki mezar taşlarında da İlyas Beyin oğlu Sinan Beyin İlyas, Abdullah, Yahşi adında üç oğlulile Sâfiye ve hâce Hâ-tun isminde iki kızı ki ceman beş kişinin aynı günde aynı 934 senesi Muharremi evailinde öldüklerini v yahut öldürdüklerini hayrette gördüm.

Bu haller İlyas Beyin şahsiyeti hakkındaki merakımı arttırdı.

Topkapı sarayı arşivinde gördüğüm bir vakfiye bu esrar perdesini bir parça aydınlattı. 902 Zilkade evaili tarihini taşıyan bu vakfiyede:

İlyas Bey b. Bahşayış Ağa hakkında «E-

miri kebir, sahibi âzam, âmil, âlim, fahrüdevleti veddin, islâm ve müsliminin rüknü, guzat ve mücahidinin yardımcısı, zuafa ve mesakinin melcei, hududu müsliminin hâmi ve muhafızı, âlemlerdeki emirlerin meliki, merhum ve mağfur said şehit gibi methiyelerden sonra Yarhisar nahiyesindeki Gölcük, Çavuş ve Karaağaç köylerinin tamamını ve Gölcük köyündeki değirmen ve bahçelerini,

Söğüt nahiyesindeki Odancık, Karavitan ve Katlig köylerinin tamamını,

Yenişehir tevabiinden Umran, Ebe, U-mur köylerinin tamamını ve Ebe köyündeki iki değirmen ve iki mezre'asını,

Bilecik tevabiinden Göre ve Dere köylerinin tamamını Karasudaki değirmenini,

Gölcük köyünde bina eylediği zâviye ve mescidine vakfeyletiği anlaşılıyor. Bu vakfiye de, tarihine nazaran, ölümünden 58 sene sonra tanzim edilmiştir.

Başvekâlet arşivinde muallim Cevdet Beyin riyasetindeki heyetin tasnifinde bir evrak üzerine çıkarılan bir hazine kaydında da [6].

« فخر الامراء المعظم بخشایش اوغلی الیاس بك » Padişah Odancık köyünü temlik ediyor ve İlyas Beyin de Gölcük köyündeki hayratına vakfeyletiği yazılıyor.

Tarafımdan tasnif edilen Başvekâlet arşiv defterleri arasındaki (Vilk) denilen Sırbistan vilâyetinin tapu defterinde de Terkoş nahiyesinin Vilk vilâyeti Mir âlemi İlyas Bey veledi Bahşayış Ağanın hâsıları olduğu kayıtlıdır.

Yine bu defterler arasında İkinci Murad zamanında Bahşayış oğlu İlyas Bey tarafından yazılmış Avlonya sancağının bir tapu defteri vardır ki arşivin en eski ve en kıymetli defteridir.

O devirlerde emlak ve arazi ile vakıfların tahriri için zamanın en muktedir adamlarının tayini usulden olduğundan bu zatın vakfiyesine yazılan tazim lâfızlarının bir çoğuna hakkiyle sahip olduğu meydana çıkar. Sinan Çelebi ve Mehmed Çelebi isminde iki oğlu olduğu Bursa mahkemesi sicillerinde kayıtlıdır [7].

[6] Başvekâlet Arşivi: Vakıflar serisi 26574 numara 6 Zilhicce 1139 tarihli vesika.

[7] Bursa Mahkeme Sicilleri defter 11, sahife 35 ve 330.

Hükümetimiz Gölcük ismini İlyas Bey adına çevirmekle kadirşinaslığını göstermiştir.

V.

Simavne kadısı oğlu Şeyh Bedreddin'e dair

Diyanet İşleri Reisi sayın Bay Şerefüddin Yaltkaya bu zata dair güzel bir eser yazmıştır. Arzu edenler istedikleri izahatı bu eserden alırlar. Biz burada yalnız bir iki cihete temasla iktifa edeceğiz.

Şeyhin isminin Mahmut [8] babasının adının İsrail olduğu muhakkaktır.

Bu zatın Sadullah, Ahmet [9], Şah Mehmed isminde üç oğlu ve Sitti hatûn isminde de bir kızı dünyaya gelmiştir.

Bedreddini Simavî diye şöhret bulan bu zatın Edirne'de bir zâviyesi olduğu 815 tarihli vakfiyesinden anlaşılacaktır. Başvekâlet arşiv dairesinde muallim Cevdet tasnifinin vakıflar kısmında 21510 numaralı vesikada Bursada dahi o vakit Sekeleme denilen Işıklar mevkiinde bir camii olduğu ve Yeniçeriliğin ve Bektaşiliğin Osmanlı ülkesinde ilgası sırasında bu camii'nin Bektaşî tekkesi diye yıkılarak enkazının satıldığı ve bu binanın pek garip olaylar geçirdiği anlaşılacaktır. Bu vesikanın hulfâsaten dercini muvafık buldum:

Bursada sakin meşayih ve ulema ve suleha Şeriat meclisine gelerek Bursada Yıldırımın damadı Emir Sultanın halifelerinden ve büyük müellif ve Nakşî tarikati şeyhlerinden şeyh Ramazan efendi ve halifelerinden Şeyh Mehmed ve Şeyh Ali hazretlerinin Bursada medfun oldukları $\text{عشقره} = \text{سکمه}$ nam mevzide türbe şerifeleri nezdinde Kutbülarifin Şeyh Bedreddinüssimaviyyunnakşibend hazretlerinin bina eylediği camide imam ve hatip ve zâviye münifede mütevellî ve mesnetnişini irşat olan kâdvetüssuleha üssalikin Derviş İbrahimünnakşibendî nam sahibi hayrın türbe ve zaviye ve camii şerifi mezkûru 1014 tarihinde müceddeden tamir ve termim edilmiş Bursada Kaplıca vakfından Taraklı köyündeki

[8] O devirlerde Mehmedin Şemsüddin, Ahmedin Muhtiddin, Alinin Alâüddin, Mustafanın Muallihüddin, Halilin Hayrüddin, Yusufun Sinanüddin (Sinan) ve Mahmudun Bedrüddin adlarını aldıkları pek çok misallerle izah edilebiliyor.

[9] Bursa tarihile uğraşan ve Hakkın rahmetine ulaşan Misri tekkesi şeyhi Şemsüddin Ulusoy tarafından bulunan bir mezar taşında bu zatın «Ahmed Paşa» olduğu kayıtlıdır. Bu taş Bursa müzesine naklettilmiştir.

gıftlığı ve ittisalinde bahçeyi ve Gönen kazasının halife köyünde ve Edremit kazasındaki bahçeler ve zeytin ağaçlarını cami ve türbe ve Ramazan zâviyesine vakfeylemiş iken Allahın hikmeti doğru yoldan sapmış olan Bektaşilerin ellerine düşmüş ve 1214 tarihinde (Hamdi Baba) isminde Bektaşi Şeyhi de camiden menber ve kürsüyü kaldırıp mihrabı bir arşın kadar öterek ve bir tarafında ocak ihdas ve ortasına (Baba Taşı) vaz'ile camii şerifi (Meydan Odası) haline koymuş ve türbeyi dahi yıktırmıştır. 1239 senesinde dahi Abdülhalim Baba Şeyh olmakla türbeyi bütünü ortadan kaldırmıştır.

Allahın inayetiyle bu gibi dinsiz ve yollarını sapıtmış Bektaşilerin tekkeler ve zâviyelerden tart ve ihraçları ve tekkelerinin yıktırılması hakkındaki Padişahın iradesi üzerine Bursaya gelen sarayı hümâyün kapıcı başlarından eski Cebeci başı Ali Ağa kızılbaş ve dinsiz olan Bektaşi Abdülhalimi bu tekkeden tart ve eşyasını hükümet hesabına zapt ve tahir ve tekkeyi dahi yıktırarak enkazını satmıştır.

Mahkemede toplanan ulema ve meşayih burasının Bektaşi tekkesi olmayıp Bedreddini Simavînin camisi olduğunu isbat eylemiş olduklarından 1243 senesi Recebinin 21 inci günü Bursa kadısı hafız Mehmet Emin efendi tarafından camii, tekrar inşası Padişahın rica edilmiş ve aynı sene Şaban ayının iptidasında Bedreddini Simavî camii'nin tekrar inşasına Padişahın müsaadesi alınmıştır.

VI.

Yıldırımın Musa ismindeki iki oğlu

Bursada Osman oğulları türbeleri gezilirse Hisardaki Orhan Bey türbesinde [Yıldırımın oğlu Musa Çelebi 816],

Çekirgedeki Birinci Murat Hüdavendigâr türbesinde dahi Birinci Muradın sol tarafındaki kabrin üzerinde de [Yıldırımın oğlu Musa Çelebi 816],

Yıldırım mevkiindeki Yıldırım Bayezit türbesinde yine [Yıldırımın oğlu Musa Çelebi 816] diye aynı isimde üç mezar görülür.

Aynı adamın üç türbede medfun olması imkân haricinde olduğundan bu mezarların mevcudiyeti Bursa tarihile uğraşanları şaşırtmakta idi.

Hükümetin resmî kayıtları olan Bursa mahkemesi sicillerinin tetkikinde ise Yıldırımın Musa isminde bir oğlunun kendisi hayat-

ta iken vefat eylediği ve bunun ruhuna Kur'anı Kerim okunması için Yıldırım Bayezid'in vakıflar tayin eylediği meydana çıkmaktadır. Yıldırımın vefatından on bir sene sonra da bin bir hazin maceralarla 816 senesinde öldürülen Musa Çelebi vardır ki herkesce mälumdur. Şu hale göre Yıldırım Bayezid'in Musa isminde iki oğlu olduğu meydana çıkar. Vefat eden oğlunun adının sonradan doğan çocuğa verilmesi âdeti Anadolu'da el'an ca-ridir ki demek bu âdet o vakte kadar uzatılabilir.

Şu halde Çekirgedeki Birinci Murad'ın solundaki mezarın Yıldırımın kendisi hayatta iken vefat eden oğlu Musa Çelebiye (vefat tarihi meçhul) ve Yıldırım türbesindeki de 816 tarihinde katledilen Yıldırımın oğlu diğer Musa Çelebiye ait olduğu ve Orhan türbesindeki mezarın da levhasının yanlış olduğu meydana çıkar.

Bursa sicillerinin 239 numaralı defterinin 190 ıncı sahifesindeki ferman sureti:

.... بروسه قاضی و سابقا خالص قاضی
اولوب بروجه آرپلق مدانیه قضاسنه متصرف
اولان مولانا محمد زیدت فضائلها
توقیع رفیع هایون واصل اولجق معلوم
اولاکه دارنده فرمان واجب الاذعان مراد زید
قدومه سده سادتمه کلوب اجداد عظامدن مرحوم
و منقوله جدم سلطان ییلدیریم بایزید خان علیه
الرحمة والذفران حال حیوتنده کندونک اوقاقدن
مدانیه قضاسنه تابع سکی نام قریه بی آروب اوغلی
سلطان موسی طاب نراء روحی چون تلاوت
اولتان اجزای شریفه و طیفه سی چون تعیین ایدوب
قریه مزبورده خیلی مدتدن مستقل ضبط اولوب
جدم مشارالیهک وقفی متولیس اولتدر دخل ایدو-
کلباشکس و بو زمره علونجی ایدو ۸۶ نجی بلوکه
یومی اون آجه هلو فوسی و ارا ایکن خزینه قویوب
خیلی زماندن بروقریه مزبورده مستقل تولیت
اولمق او زره ضبط ایدوب مشارالیهک روحی ایچون
اجزاء شریفه تلاوت ایلمانلرک و طیفه لرین بو ادا
ایدر ایکن حالیا سلطان ییلدیریم خان متولیس
اولان متفرقه معالی مستقل وقف نامه بو قدر

جمله‌ی بر متولی‌یه مفوضدر دیو مانع اولدوغین بیلدیروب حکم هایونم رجا ایتمکین قدیمدن متصرف اولدیغی اوزره بوکا ضبط ایتدیربک امر ایدوب بیوردوم که اسرم اوزره ذکر اولان قریه مالیه طرفندن ویریلان برات شریفم موجبجه وقت عدن ضبط اولنو کلدوکی منوال واسلوب اوزره کماکان مزبور مراده استقلالی ضبط و تصرف ایتدیرب من بعد بیلدیرم خان متولیسى مستقل تولیت دکادر بن ضبط ایدرم دیو اولوجهله دخل و تجاوز ایتدیرمیوب منع و دفع ایدم سن شویله بیله سن علامت شریفه اعتماد قله سن تحریر آ فی اوائل شهر جمادى الاخره من شهر سنه خمس و نئین والف

بقام قسطنطنیه محروسه

VII.

Yavuz Sultan Selimin Bursadaki sadaka ve ihsanları

Sultan Selim Şahın tahta çıkışı Bursalılar için pek sıkıntılı ve heyecanlı günlerin geçirilmesine sebep olmuştur. Sultan Selim Şahdan, biraderi Sultan Ahmedden, Sultan Korkuttan ve Sultan Alâeddinden mütemadiyen ellerinde birer buyruldu ile mübaşirler geliyor. Bursa kadısı başta olmak üzere Bursa darphane, mizan, kapan ve sair emînleri fena halde taziyik ediliyor ve para tahsili için ne yapmak lâzımsa yapıyordu.

Mahkeme 19 Rebiülevvel 918 cuma gününden [10] 5 Rebiülâhir 918 tarihine kadar 16 gün kapanmış ve hiç bir davaya hiç bir işe bakılamamıştır.

14 Ramazan 918 salı günü Yavuz Selim Ankaradan Bursaya geldi [11]. O gün mahkeme tatil edildi. Herkes yeni Padişahı hararetle selâmlıyordu [12]. Herkese bol bol ihsanlar dağıtıldı «Ulema ve eşraf ve fukarayı şehir... Her ahad haddinden ziyade ihsan gördü.»

جود و احسان اولدی اول شاهک ایشی

قالدی محروم دورنده کئی

Diğer taraftan da Selim gizlice kardeşlerle harp için mütemadiyen hazırlanıyor ve

taraftar peyda etmeğe çalışıyordu. Kendisine iltica eden kardeşlerinden Sultan Mahmudun oğulları Musa, Orhan ve Emir ve Alemşahın oğlu Osman Şahı ve Şehinşahın oğlu Mehmedî bir av bahanesile şehirden çıkararak beşini birden katlettirdi. Tekrar Bursa ahalisini kendisine ısındırmak için altmış bin akçe sadaka dağıttırdı:

Bu husustaki mahkeme sicilli [13] şöyledir:

سبب تحریر اولدرکه درگاه کردون اقتداردن تذکره شریفه وارد او اوب مضمون شرف آلسا منده حالیا بروساده اولان صلحا و فقرا ایچون آلتمش بیک ایچه صدقه توزیع اولماق امر اولندی سنکه ضربخانه امین سن ضربخانه ایچهنندن آلتمش بیک ایچه و یروب اسلابول حاصلری قا ضیعی مولانا مصلح الدینه آلمیم ایدم سن و سزکه بروسه قاضی سن مولانای مزبورک یا تمجه ماونت املک ایچون یار آملر تعیین ایدوب مبلغ مز بوردن بکرمی بیک ایچهن حضرت امیرده و جامع کیرده و سرای اوکنده اولان جامعه و حاجی خلیفه زاویه سنده انعام اوقتی ایچون تعیین اولان اوزر فقر کسنه ایچون الیقوسن باقی قالان قرق بیک ایچهنک اون بیک ایچهنی سنکه مولانای مصلح الدین سن حضرت امیر قدس سره چراغنه قویه سن و اون بیک ایچهن حضرت امیر محله سنک فقراسنه کندو الکندن توزیع ایدم سن و صوفی لدین خلیفه یه اوچ بیک ایچه و حاجی خلیفه اوغلا لیک ایچه و محله سنده و اطرافنده و زاویه سنده اولان فقرا یه و درویشلره اکی بیک ایچه توزیع ایدم سن و جامع کیرده اولان علمایه صلحایه و فقرا یه اون بیک ایچهن توزیع ایدم سن و ابدال محمد زاویه سنک چراغنه اکی یوز ایچه و محله سنده اولان فقرا یه سکزی یوز ایچه و داود بابا و ابدال مراد و باباعلی مست زاویه لرینک چراقلرینه اکی کیشر یوز ایچه و محله لرنده اولان فقراسنه بیک ایچه

[10] Bursa Mahkeme Sicil Defteri 23, sahife 171

[11] Bursa Mahkeme Sicil Defteri 23, sahife 294.

[12] Tarih-üt-Tevarih cilt 2,

[13] Bursa Mahkeme Sicilleri cilt 52, sahife 46.

توزیع ایده سز اوباقی قالان بیک دوت یوز اچلی
دخی شهرده اولان معلم خانه ده اوقیان اوغولجقتره
اولشدیروب خیر دعا اتدره سز دیو بیورلمش
امتتالاً لامرال عالی محروسه مزبورده امین اولان
حسام ذکر اولنان آلتمش بیک اچقه مزبور مولانا
مصلح الدین خلیفه بی قصور و بی کسور. تسلیم
ایدوب مزبور مصلح الدین دخی آلب قبض اندو.
کنه شریعت محفلنده اعتراف ایدوب اول دخی
تصدیق ایتدکن صکره ثبت دفتر اولدی.

فخر الزما بالی چلبی بن احمد صوابشی الزعم
حالی فی ادرنه المحروسه و پیر احمد چلبی الکاتب
و نصح بن عبدالله الصاحب المیار و مولانا قاضی
چلبی الامین و محرر الحروف ۶ صفر ۹۱۹ صلی

Bu tevziattan evvel de:

9 Muharrem 919 da Sultan Korkudun cenazesi Bursaya getirildi Hisardaki Sultan Orhanın yanına gömüldü [14]. Mahkeme de tatil idi.

28 Muharrem 919 da Yavuz Selim Karamana gitmek üzere Bursadan ayrıldı [15].

8 Safer 919 da Yenişehir ovasında Sultan Ahmetle muharebeye tutuştu.

9 Safer 919 cuma günü Sultan Ahmedin cenazesi Bursaya getirildi Muradiyede Şehinşahın yanına defnedildi [16].

Sultan Selim şehirde hasıl olan hüznü ve kederi izale için herkesi daha ziyade fazla hayırlarla meşgul için yine şehirde bin koyun kurban edilmesini ve ayrıca yetmiş bin akçe verilmesini emretti. Sultan Ahmedin cenaze masrafı olarak da yine ayrıca hazinesi âmireden yirmi dört bin kuruş gönderildi. Yine diğer emirlerle de Ulucamiye ikinci bir minare ve kardeşlerinin üzerlerine türbe yapılmasını ve ruhları için dualar edilmesini emretti.

Bundan bahis vesika şudur:

Sebebi tahrir oldur ki sene 919 Saferinin evailinde dergâhı gerduv iktidardan tezkerei şerife varit olup mazmunu meymununda bin koyun şehirde bazı mevazide kurban olunup akçesi Bursada darphane mahsulünden verilsin. deyu buyrulmuş ve bir tezkerei şerife da-

hi varit olup mazmunu şerifinde merhum Sultan Ahmet ثراهك meyti Bursaya gönderilip anun maslahatı için hazinesi âmireden yirmi dört bin akçe gönderildi. Bu gönderilen akçeden gayri darphaneden yetmiş bin akçe dahi alup bu maslahata sarf olunsun deyu emrolunmuş امتتالاً لامرال عالی darphane- de emin olan Hüsameddin Hüseyin b. Pir Ahmet darphane mahsulünden Kasap Hacı Sinana zikrolunan bin koyunun semeni elli iki bin beş yüz akçeyi teslim idüp ol dahi bi kusur alup kabz idüb ve merhum Sultan Ahmet meyti için emrolunan yetmiş bin akçe dahi mezkûr darphane mahsulünden bi kusur ve bi kusur teslim ettikten sonra darphane mahsulünden zikrolunan yüz yirmi iki bin beş yüz akçeyi ber mucebi emri şerif tamam virüb teslim etdüğüne meclisi şer' den hüccet talep etdüğü ecilden bu vesika ketbolunub verildi ki indelhace ihticac ide.

6/Rebiülevvel/919

Elhace Muslihiddin b. Ahmet, Elkethü-daişşehir Beibni Lalak ve Nusret kethüda, Mevlâna Fethi Çelebi [17].

VIII.

Fatih zamanındaki İstanbul Subaşıları

Fatih Sultan Mehmed 22 yaşında tahta cülüs etmiş ve iki sene sonra 24 yaşında iken 53 gün muhasaradan sonra (29 Mayıs 1453) tarihine teşadüf eden salı günü İstanbulu zapt etmiştir.

Muhtelif Türk tarihlerinin müttefikan söylediklerine nazaran [1] İstanbulda on sekiz veya yirmi gün kaldıktan sonra (18 Haziran 1453) günü Edirneye hareket etmişler ve kışı da Edirne'de geçirmişlerdir. Bu hesaba dokuz ay İstanbul'a uğramamışlardır

Edirneye giderken İstanbul kalesinin tahririni ve memleketin tanzimini senelerce Bursada müstakillen Sübaşılık eden [18] Karışdıran Süleyman Bey'e tevdi eylemiştir. Bilâhare Paşa olan Süleyman Beyin hal tercümesine hiç bir yerde teşadüf edemedim. Hatırlıyama- Jığım bir yerde de Karışdıran Süleyman Be-

[14] Bursa Sicilleri defter 25, sahife 12.

[15] Bursa Sicilleri defter 25, sahife 39.

[16] Bursa Sicilleri defter 25, sahife 48.

[17] Bursa Mahkemesi Sicilleri stoll 25, sahife 79.

[18] Bursa Stoll Defterleri numara 17, sahife 297.

yin Fatih zamanında Defterdarlık yaptığına dair bir bilgim vardır.

Hadikatülcevamide Eyüpte Ümmi Sinan tekkesi civarında Defterdar = Tahtaminare mescidinin bu zatın olduğu zikredilmektedir.

Trakyada büyük ve küçük iki Karışdıran köyleri vardır. Bu zata ait olup olmadıkları tesbit edilememiştir.

Bursada Muradiye mevkiinde gayet muhteşem bir türbesi varsa da bugün harabe haline gelmiştir ve hiç bir kitabesi yoktur.

Topkapı sarayı müzesindeki arşivde bulunan Fatih Sultan Mehmede ait temliknamelerde [19] — ki 861, 871, 873 tarihlerini taşımaktadırlar — İstanbul Sübaşlıları olarak Çakır Bey, Emin Bey, Murat Bey, Ahmed Bey ve Timurtaş oğlu Murat Bey ve İfyaş Beyle- rin isimlerine tesadüf edilmektedir.

Bunlardan birisinin aynen sureti:

نشان هایون و حکم نامه میمون نور الله
تعالی الیوم نبشون اولدرکه دارنده مثال شریف
درویش بابا خاکیه محروسه قسطنطنیده بیرغملو
الیاسدن موقوف اولان اوی که برعلوی و برسغلی
و یاننده بر سغلی اوده داخی در استانبول سوبه
شیشی چاقربکدن کتوردکی تذکره ازره (اوزره)
لایق وارزانى کورب ملک لکه ویردم که بعدالبوم
تحت یدنده اولوب دلسه صانه دلسه باغیشله
ودلسه وقف اده فی الجمله هر نجه دلسه ملکیت
اوزره متصرف اولا هیچ احد کانباً من کان مانع
ودافع اولیه تبدیل وتغیر اتمیه تی مطالعه قلندر
ایچون بلب اعتماد قلالر تحریر فی اواخر رمضان
لسه احدی نستین و ثمانماه

بمقام قسطنطنیه

[19] Padişahlar tarafından yazılan kâğıtların üst tarafına nişancılar tarafından tuğra konulur. Bunlar da başlıca dört türlü isim alırlar :

A — Ferman: İdareye ait mühim işlere dair verilen emirlerdir. Bunlarla bir şehzadenin doğunu haber verildiği gibi hükümet ve maliye ve evkaf tayinlerine dair emirler de verilir. Valilere ve kadılara ve sair icab edenlere hitab edilir. Bunların müsveddelerine hüküm denilir mühimleri (Mühimme defterine) mühim olmayanları da (Ahkâm defterine) kaydedilir. Çok mühim olanların üzerine bazan padişah da el yazısıyla bir kaç cümle yazabilir.

B — Berat: Bir vazifenin tevcihinde vazife sahibinin eline verilen vesikadır. Bunların müsveddesine (Nişan-ı hümayun) ve valilik tevcihi beratlarına da menşur denilir.

IX.

Çakırağa = Bey [20]

Hiç bır tarihte ismine tesadüf edemediğim bu zatın eserlerinden istidlâl suretile hüviyeti hakkında elde edebildiğim malûmatı hu'şaten arz ediyorum:

Çakırağa İkinci Murat, Fatih Mehmet zamanı yüksek memurlarındandır.

Çakırağa Cenderli İbrahim ağa (Paşa), Cebe Ali Bey, Karışdıran Süleyman Beyden evvel Bursada müstakil Sübaşı idi [21].

861 tarihinde de İstanbul Sübaşılığında bulunmasına nazaran Fatihle beraber İstanbul muhasarasına iştirak eylediği zannedilebilir.

İstanbuldaki Başvekâlet arşiv dairesinde bulunan İkinci Bayezit, Yavuz Selim, Kanunî Süleyman zamanlarında ve daha sonraları yazılan tapu defterlerinde (Çakırağa) defterinden bahsetmektedir. Bu eski tapu defterini Başvekâlet arşivinde, Topkapı sarayı müzesinde çok aramış isem de tesadüf edemedim. O devirlerde tahrirlere memur zatlar kaza salâhiyetlerini haiz olduklarından en mühim hükümet erkânından seçiliyorlardı. Bunların bizzat kendi ellerile yazdıkları defterlere ancak Padişahın huzurunda nişancılar tarafından bir kayıt ilâve edilir ve kenarı mühürlenir. İçerisinde hiç bir kazıntı ve silinti olmıyan bu defterler ikişer nüsha olarak tanzim edilir ve ilk sahifesine yan olarak Padişahın tuğrası atıldıktan sonra (Defteri Hâkani) namını alırlar.

Fatih Sultan Mehmet ecdadının vakıflara verdiği köy ve arazinin vakıflığını kaldırarak timar ve zemet sahiplerine yani askerlere dağıtmıştır. Böyle karışık bir zamanda da Hüdevendigâr ve Kocaili sancaklarının tahririne Çakırağayı memur eylemiştir. Bu kadar mühim bir muameleyi gürültü, sızıltı, itirazlara meydan vermeden başarmak fevkalâde bir

C — Sebeb-ı tahrir hükmü: Bir mukataa veya iltizandan başka bir mahalle havale edilecek paranın verilmesi için yazılır ve içerisine de parayı veriniz (ve işbu sebeb-ı tahrir hükmünü hin-ı muhasebeye ibraz edilmek üzere hizdediniz) ibaresi behemehal yazılır.

D — Temlikname: Yukarıda nümunesini yazdığımız gibi bir arazinin veyahut bir binanın veyahut bütün bir kötüen tamamının bir şahsa mülk olarak verildiğine dair ma' sahtibi olacak kimseye verilen vesikadır.

[20] Çakır bir lakap olmayıp doğrudan isimdir. O asırlarda doğan çocuklara gözlemlerin renğine göre isim verdikleri pek çok misallerde teyit edilebilir; Çakıröz, Elâgöz, Çakır gibi.

[21] Bursa Sicilleri defter 17, sahife 298

kudret ve iktidara ve daha ziyade doğruluğa mütevakıf olan bu işi Çakırağa pek güzel başarmıştır.

İstanbul Sübaşılığında bulunduğuna dair vesika yukarıya yazılmıştır. Edirne'de, Silivride ve İstanbul'da Aksaray civarında, Yenikapıda Yağlıklar içerisinde ve Kadıköyünde birer cami yaptırmıştır.

İstanbuldan Rumeline giden en işlek yolun ikinci bir menzil noktası olan Silivride gelip geçenlerin işeleri ve istirahatleri için bir zâviye = misafirhane ve imaret yaptırmıştır. Gelip geçen fukara, ulema ve yolcular bu imarete parasız yemek yerler ve geceyi de ısıtılmış ve aydınlatılmış muhafazalı zâviyede yine parasız geçirirler ve hayvanları varsa bunlar da civardaki ahırlarda hayır müessesesi tarafından arpa ve saman verilerek bedava beslenirler.

O vakitki Rumelinin genişliği göz önüne getirilirse bu hayır müessesesinin ehemmiyeti ve faaliyet derecesi meydana çıkar.

Bu içtimai yardım binasının devamı faaliyeti için Çakırağa İstanbul, Galata, Silivride bir çok dükkânlar ve Bursada (Çakırağa) Çifte hamamını ve dört debağhanesini ve diğer yedi dükkânını ve ayrıca Edirne'de Eski kapan ve Tahtakale civarında dükkânlar ve evler ve bir çift hamam ve bir kemer altında birbirine muttasıl yedi dükkân bina ederek iratlarını Silivrideki imaretine tahsis ve vakfeylemiştir.

İstanbulda Aksaray civarında, Galatada, Edirne'de Saraçhanebaşında birer mahalle elân bu Çakırağanın adile anılmaktadır.

Bu kadar mühim vazifelerde bulunan ve ayrıca büyük bir içtimai yardım müessesesi vücude getiren ve Fatih gibi cerbezeli bir Paşanın büyük itimadını kazanan Çakırağadan tarihlerimizin hiç bahsetmemeleri şayanı hayrettir.

Silivride medfun olan Çakırağanın Mehmet Çelebi isminde bir oğlu olduğunu Bursa mahkemesi sicillerinden anlıyoruz. Doğum ve vefat tarihlerini çıkarmak vazifesi de Silivri Halkevi tarih kolundan haklı olarak beklenebilir.

Yine İstanbulda Subaşılık yaptıkları anlaşılan Emin ve Murat Beylerin hal tercümelerine dair hiç bir malûmata rastlayamadım.

X.

İstanbul Sübaşısı Timurtaş oğlu Murat Bey

Bu zat hakkında şu kadar bir malûmat vardır. Malûmudur ki Bursada iki Timurtaş Paşa vardır. Bunlardan birisi 806 Hicrî tarihinde ecelile Bursada ölmüştür. İstasyon civarındaki cami avlusuna gömülmüştür. Kara Ali beyin oğlu olup Yahşi, Omur, Oruç, Ali ve Mahmut Beylerin babasıdır.

Diğer Timurtaş Paşa ise evvelce Sivrihisar Subaşılığında ve Sakarya boyu kumandanlığında ve Ankara Muharebesinde bulunmuştur. Esir olduğu Timurhapsinden kurtulup evvelce kendisine lâlalık eylediği Yıldırım Bayezidin oğlu İsa Çelebi yanına gelmiştir. İsa Beyin kurduğu hükûmetin devamına sebep olmuş ve büyük işler görmeğe başlamıştır.

Çelebi Sultan Mehmet ile İsa Çelebi arasında Uluâbat köprüsünde yapılan bir muharebede mağlûp olarak Yalovaya doğru kaçarken rikâpları (ata binerken üzengisini tutan) bir kölesinin yaya kaldığını görmüş ve haline acıyarak atının terkesine bindirmiştir. İyiliğe karşılık olarak bu hain adam arkasından hançerle yaralıyarak yere düşürmüş ve huzuruna getirmiştir. Çelebi Sultan Mehmet tarafından başı kesilerek İsa Çelebiye gönderilmiş vücudu da Bursada Balıkpazarındaki camii civarına gömdürülmüştür.

İşte İstanbul Subaşısı olan Murat Bey bu gazi Timurtaş Paşanın biricik oğludur. Murat Bey hakkında ve bundan sonra Sübaşı olan İlyas Beyin hüviyeti hakkında hiç bir malûmata tesadüf edemedim.

XI.

Bursada Boyacılık

Mensucat kimyagerlerinden Bay Hasan Sabri «Türk Tarihinin Anahatları» adındaki esere (Boyacılık Tarihinde Türkler) isminde bir bahis yazmıştır. Hasan Sabri bu eserinde «bir Alman âliminin Almanyaya kırmızı boyacılığın Yunanistandaki Tırnava'dan ve Tırnavaya dahi Bursadan geçen fatihlerden Paşa Yiğitin oğlu Turhan Bey tarafından götürüldüğünü tesbit eylediğini» izah eylemiştir.

Bursa için fevkalâde önemli olan bu mesele tarafımdan Bursa mahkemesi sicillerinden tetkik edilerek hakikaten Bursada boyacılığın çok güzel teşkilâtlandırıldığı; boyacı-

lıgın âlemsümul olduğu, İrandan boyanmak üzere Bursaya ipek götürülüp boyandıktan sonra tekrar götürüldüğü ve İstanbulun fet-hinden sonra da saraya ait keçelerin ve do-nanmaya ait (alay sancaklarının) Bursada boyandığı tesbit edilmiştir. Bursa al boyası-nın emsali hiç bir tarafta yoktu.

On altıncı asırda Bursada en mühim boyahaneler şimdiki vilâyet matbaasının karşı-sındaki Kara şeyh camiile kız muallim mek-tebi arasındaki sokakta, ayrıca Sarı Abdullah mahallesinde ve Reyhan Paşa mahallesinde ve Ulucamiin şimal kurbünde bulunmakta idiler.

Al boyacılar vilâyet satbaasının bulun-duğu sokakta bulunuyordu ve bu civarda son günlere kadar da (Al boyacılar hamamı) is-minde bir hamam da mevcuttu.

Boyacılar esaslı bir teşkilâta bağlı olarak kısımlara ayrılmış ve her cins boyanın müte-hassısı başka olduğu gibi boyanan eşyanın cinsine göre de boyacıları ayrı idi.

İpek ve ibrişim ve ipekten masnu kumaş-larla bez, keten, aba ve keçenin boyandıkları boyahaneler başka başka idi. Yani boyaha-neler renklere göre ve boyayacakları eşyaya göre ayrılmakta idi.

Her cins boyacının zapt ve rabıtları için boyacılar (Kethüda = Şeyh)i, kullandıkları boyanın ne'vini ve cinsini tayin eden (Yiğit-başı) sı ve san'atın tamamile erbabı ve müte-hassısı bulunan (Ehli hibresi) eksperleri var-dı.

Bursa şer'îye mahkemesi sicillerinden ba-zılarını tarih sırasile yazıyorum:

9 Ramazan 891 (1486 M.) tarihli bir kayıtda [22] Boyacı İskender b. Abdullah şer-riyat mahfilinde ikrar idüb etti ki beylik otağ için boyanacak keçeler harciçün hâssa harç emini Tâceddin b. Sinan elinden on bin ak-çeyi bikusur alup kabız eyledüm didi ol dahi tasdik eyledi.

902 Hicrî ve (1496 M.) tarihli bir sicilde dahi boyacılıkta kullanılan bir çok ecza isim-leri kayıtlıdır [23].

11 Şevval 902 (1496 M.) tarihli bir ka-yıtda bir boyacı dükkânında bulunan kazan, küp, saire gibi demirbaş eşyanın isimleri zik-redilmektedir [24].

2 Zilhicce 909 (1503 M.) tarihli bir ka-yıtda Gedizden getirilen şapın boyacılıkta kullanıldığı yazılmaktadır [25].

5 Şevval 924 (1518 M.) tarihli bir ka-yıtda M [26].

روساده خداوندکار طال بقاه حضرتلرینک از-
تأققرینه اوچیوز اوتوز پاره کچه بویانغه امر
شریف وارد اولدینی اجلدن صباغلردن اهل خبره
اولانلر تخمین ایدوب بهر کچه یوزاون بش آخچه
قول اولنوب جمعا (۳۷,۹۵۰) آخچه اولوب خاصه
خرج امینی اولان مصطفی جلینک نایب محمدجای
بن خواجه حسین یدندن مال پادشاهیدن سکنز
نقر صباغه تسلیم اولندی .

• مذکور صباغلر بونلر درکه ذکر اولور
طغان بن عبدالله، مصطفی بن طوغان، حضر بن
حسن، حسن بن ابراهیم، مصطفی بن محمد، علی بن
طوغان، سیدی بن علی، داود بن عبدالله بوجمعی
بلغ مذبوری قبض ایلدکرنه اقرار ایلدیلر مذ-
کورلرک اقرارلری ثبت سجل اولندی

Bursadan Edirneye boyacı ustası gönde-rildiğine dair 23 Muharrem 925 (1519 M.) tarihli bir kayıt da [27].

Bursa sebbağlarından yarar ve kâmil sebbağ gönderin deyu hükmü cihan mutada ferman olunduğu ecilden işbu müşarüniyleh Mahmut b. Seyyit Ahmet an mahallei Alaca-mescit ve Pirî b. İlyas an mahallei Azeb Bey bu iki nefer kimesne birbirine kefil olup Mahrusai Edirneye devletlü Hüdavendigâr maslahatı için varit olan Gulamı Şahı Meh-met b. Karaca an zümrei alufiyeciyan mezkûr Gulamı Sultaniye teslim olundu.

16 Rebiülâhir 967 (M. 1559) tarihli bir mahkeme zaptında da: [28].

وجه تحریر حرف اولدرکه محروسه
بروسده واقع اولاقزازلر و بویاجیلر و درزبیلر
طاقه سی باسر هم مجلس شرعه حاضرین اولوب
شویله تقریر مرمام ایلدیلرکه بقم ایله بوینان ابریشم

[22] Bursa Mahkemesi Sicilleri defter 5, s. 169.

[23] Bursa Mahkemesi Sicilleri defter 22, s. 143.

[24] Bursa Mahkemesi Sicilleri defter 13, sahife 17 ve aklı 24, sahife 29.

[25] Bursa Mahkemesi Sicilleri defter 19, s. 137.

[26] Bursa Mahkemesi Sicilleri defter 28, s. 49.

[27] Bursa Sicilleri defter 28, varak 5.

[28] Bursa Sicilleri defter, 31, varak 16.

وغيرى نسنه لرك رنكى بوزولوب قلب اولمغين اتفاق اولمش ايدى كه من بعد بقم ايله بويانميه لكن رزى استمهال ايلدىكى اريشم بقم ايله بويانمق ضرر ايتمز بلكه رزىلره نافعدر ملايم اولدى اجلدن وما تقدمدن دخى قانونمز بويله در . رزى اريشمندن ماعداسى بقم ايله بويانماز وبنه اسلوب سابق اوزره اولمهنى مراد ايدرز ديدكلرنده حضور مزبور بر قرار سابق مقرر قلندى .

Aynı gün dolak ve aba boyacıları dahi dolak ve abanın bakam ile boyanmasına karar verdiler.

8 Şaban 976 (1568 M.) tarihli bir kayıtda [29].

Bir boyacı dükkânında sekiz kazan, bir tağar, beş küp ve saire bulunduğu ve bunların (12,300) akçe kıymetinde olduğu ve boyacılar lâzım ve vacip olduğu,

Evaili Safer 1008 (1599 M.) tarihli bir kayıtda dhi [30]

Şeşteri çarşısında boyacı dükkânlarının ve çeşme önündeki tekkenin ve sukı mezburede vaki kârizin suların kadimüleyyamdandan mescidi Kara Şeyh mezbur önündeki halâlara akagelmış iken Hacı Mustafa vâkıfı mezburun vakıf odalarına ve bazı mahallâta akıdıp zikrolunan halâlaları susuz kodukta keşfolundukta zikrolunan halâlalar canibine akan kârizin binası odalar canibine uymadığı ve mahallei merkume mescidi önündeki halâlalar asıl olmasına delâlet eder deyu haber verildiğinden kârizin ve tekkenin ve dekâkinin suları matedkaddemden halâlalar canibine akageldiği isbat edildiğinden olveçhile halâlalar canibine akmağa hükmolundu.

Evaili Safer 1010 (1601 M.) tarihli bir sicilde [31].

محمد بن پرى نام كمنه حجة بروسده صباغرا يكسيت باشيسى اولان موسى بن عبدالسلام نام كمنه نى مجلس شرع شريفه احضار و محضرنده تقرير دعوى ايدوب حجة مذبوره به كتوردوكم در تيوز بطمان (قلبه طاشنى) [32] مزبور موسى نام ايله

هر طرفنى بوزيكرميشر اچيه بازار ايلش ايدى . حالا بوزيكرميشر اچيه حسابى اوزره صباغله توزيع ايدوب ثمننى طلب ايدرین ديدكده غب السؤال مذبور موسى اولاً انكار ايدوب بعد طايماً قرار واعتراف ايدوب فى الواقع مزبور محمود ايله بوز يكره بشر اچيه بازار ايتدك لكن اعلاسنى بازار ايلدم الجاغنى قبول ايتدم ديدكده مزبور موسى نك وجه مشروح اوزره اولان اقرارى مسفور محمود طليله قيد اولندى .

29 Cemaziyelâhır 1013 (1604 M.) tarihli bir emirde [33].

..... Bursa Kadısı;

Malûm oia ki otağ emini zide mecduhu tezkere gönderip sarayı âtik ve cedit ve köşkler ve otağı hümayun için lâzım gelen beyaz keçeler kırmızıya boyanmak lâzım ve mühim olmağla olageldiği üzere irsal olunan yetmiş kıt'a keçe kırmızıya boyanup otağı hümayun anbarına irsal ettirmek babında emri şerif ricasını ilâm eylemeğin muaccelen hâssa harç emini boyadub irsal eylemek emrim olmuştur. Buyurdum ki hükmü şerifimle hâssa mehterleri anbarı mezbur mutemedi olan Mahmut vardıkta bu bapta sadir olan fermanı saâdetim mucebince amel idüb dahi bir an tehir ve terahi eylemeyüp mühimmatı mezbure için irsal olunan yetmiş kıt'a keçeyi olageldiği üzere boyadub otağı hümayun anbarına irsal ve teslim ettirmekte ikdam ve ihtimam eyleyüb ivk ve tehirden ziyade hazer eyliyesin ve mühimmatı mezburenin masarifi mühimmesine lâzım olan akçeyi hâssa harç eminden alup erbabı hukuka bitemam hakların virdirüp ve sarfolunan akçe için işbu hükmü şerifimin zahrına hüccet yazup eminin yedine viresin ki hini muhasebede ibraz idüb deynine mahsub eyliye şöyle bilesin alâmeti şerife itimat kılasın.

Bemakami

Kostantiniyye

Evaili Şevval 1002 (1613 M.) tarihli bir kayıtda [34].

Mahrusai Bursada yeni Bezzaz mahallesi sükkânından olup dergâhı âli..... bilmeali bevvalarından olan elhac Mehmet b. Nurullah nam kimesne meclisi şer'de Mah-

[29] Bursa Mahkeme Sicilleri 343, varak 15.

[30] Bursa Mahkeme Sicilleri 351, varak 104.

[31] Bursa Mahkeme Sicilleri 370, varak 13.

[32] (Kalya taşı) bir nevi otun kütünden hasıl olup sabun, cam ve boya imalinde kullanılır.

[33] Bursa Mahkeme Sicilleri defter 209, s. 153.

[34] Bursa Mahkeme Sicilleri defter 223, s. 40.

russi merkumede vaki boyacı taifesinden işbu hâmilülkitab üstad Hasan b. Abdullah mahzarında ikrarı tam ve takriri kelâm idüb hâlâ Dârüssüade ağası iftiharülhavassı velmukarribin mütemedülmülük vessalâtin..... Hacı Mustafa ağa hazretleri savbü savabnüma ve saadet intimalarından bu canibden kırmızı ile boyanmak için otuz altı kıt'a beyaz keçe irsal olunub hizmeti mezkûre bana sipariş olunmağla ben dahi zikrolunan otuz altı kıt'a keçeyi mezbur üstad Hasana kırmızı boyamak için teslim idüb her kıt'asına dörder yüz ellişer akçe ücret virecek oldum idi hâlâ mesfur üstad Hasan dahi cümlesini alâ vekilmeram sebğ idüb bana ref ve teslim eyledi.

Ben dahi cümlesinin ücreti olan altın bin iki yüz akçeyi mezbure teslim eyledim dedikte mukirri merkumun ikrarı meşruhunu mezbur üstad Hasan dahi bilmüvacehe tasdik ve meblâğı merkum on altı bin iki yüz akçeyi bittemam mezbur Hacı Mehmedin yedinden alub kabız eylediği tahakkuk itmeğın mava-ka bittaleb ketbolundu.

Şuhudülhal:

Ali Ağa b. Abdi, Elzivak Sultanı, Mahmut Ağa mütesellimi mirilivai Bursa, Osman Çelebi b. Ahmet kethüdaı sebbagan, Elhac Halil essebağ, Elhac Demür essebağ.

Evahirı Şaban 1050 (1640 M.) tarihli bir kayıtda [35].

Bursada kırmızı boğğası boyayan essıbağ tayifesi kırmızı boyaya şirügen konmakla zikrolunan şirügeni ehali vilâyet siz bakkallardan iştirâ ediyor cevami ve mesacide mahsusdur. Şehre müzayaka veriyorsunuz diye men ve defi eylemişlerdi. Şirügeni bakkallardan almayup âhar diyardan getürdükleri ecilden san'atı merkumeyi işlemelerine âhar diyardan getürmek şartile izin verildiği ketbolundu.

7 Muharrem 1080 (1669 M.) tarihli bir kayıtda [36].

Medinei Bursada sebbağ tayifesinden al boyacılar kethüdası Elhac Mahmut b. Ahmet ve üstad Mustafa b. Ramazan ve Halil Dede ibn Musa ve elhac Mustafa b. Mehmet ve üstad Ali b. Mehmet ve Turğut Dede ve Dayı

Mehmet b. Kasım ve üstad İbrahim b. Hasan ve üstad Hasan ve üstad Mehmet Çelebi b. Halil ve Mehmet Dede ibn Seyfullah ve üstad Mehmet b. Hacı Cafer ve hacı İsmail b. Yusuf ve Ömer Beşe Göçen Mehmet nam kimesneler mahfili kazada her biri takriri kelâm ve bastı meram idüb kadimüleyyamdan Kazaz hırfetinın harirlerini mabeynimizde cari nevbet tâbir olunur ittifak üzere deste ile boyamak lâzım geldikte zikrolunan harir (yetmiş üç) desteye baliğ oldukta mezbur Hacı Mahmudun nevbetine yedi deste ve mezbur Mustafa'nın nevbetine altı deste ve mezbur Halil'in nevbetine altı deste ve merkum Hacı Mustafa'nın altı ve mersum Alinin nevbetine altı deste ve Torak Dedeye altı ve Dayı Mehmede altı ve üstad İbrahime altı ve Hasana altı ve Mehmet Dedeye dört ve Mehmet b. Halilin nevbetine dört ve Hacı İsmail üç ve Mehmet b. Cafere üç ve Ömer Beşeye iki ve Göçen Mehmedin nevbetine iki deste ki cem'an yetmiş üç deste harir nesaki mezkûr üzere beynimizde boyanagelmışiken mabeynimizde bazı kimesneler ittifakımıza mugayir hafiyeten deste boyamağla mabeynimizde küllî ihtilâle bâis ve san'atımızın kesadına badi olmağla ve ellerinde dahi ferman olduğundan eskisi gibi her biri nevbetinden tecavüz etmemeleri tenbih edildiği ketbolundu. 7 Muharrem sene 1080.

Başvekâlet arşiv vesikalarından 24 Ra 1216 tarihli bir buyrultuda:

Üstad başılık kırmızı boyacıyan Tırnava mukataası mutasarrıflarının tarihi tevcihlerinden beru zimmeti miriyeleri miktarı baş muhasebeden derkenar edilmesi emrolunmakla baş muhasebeden dahi «bedeli celbe an muacceleı mukataai üstad başılık taifeı kırmızı boyacıyanı Tırnava tâbii kazai Yenişehir derlivai Tırhala muaccele 600 bedeli celelu 180 ve üstad başı Mehmet Emin» kaydı çıkarılmıştır.

Bursa mahkemeı şer'iyesi sicillerinde boyacılar aıt binlerce kayıt varsa da bunlardan en eskilerinden bir kaç tanesi yukarıda arzedilmiştir.

Boyacı ustalarının hemen hepsinin türk ve müslüman olmaları dikkate değer. Tesalyadaki üstad başının dahi son asırlara kadar türk olması ayrıca nazarı dikkati çeker.

[35] Bursa Sicilleri defter 266, sahife 25.

[36] Bursa Sicilleri defter 301, sahife 28.

XII.

**Vakfın gelirini arttırmak için
bulunan garip bir usul**

Bazı mütevelliler varidatı artırmak için vakıf para ile mal ve mülk ve arazi satın alırlar. Halbuki Bursadaki bir müteveli hiç işitilmemiş ve görülmemiş bir varidat kaynağı bulmuştur. Bu da vakıf para ile bir köle ve bir cariye satın alarak bunları çiftleştirmiş ve aldığı mahsulü vakıf namına satmıştır.

Bursa mahkemei şer'iyesi sicillerini tetkikim esnasında gördüğüm yegâne garip hâdisî bundan ibarettir. Bursa mahkemesi sicil defteri 3, sahife 27 deki kayıt aynen aşağıdadır:

خاص بوغا نام كويك متوليسى محمد اوغلى
مصطفى مذکور وقفك مصالحى ايجون وقف الجبهه-
سى ايله ۱۷۰۰ اقچه يه قره كوز نام برقول و ۱۶۰۰

اقچه يه دولت نام بر جازيه ساتون آلوب بر برينه
چفتلديروب مذکورلردن برقرنده ايكي قيز چو-
حنى متولده اوش شمدىكى حالده مذکور متولى
ايرلردن متشكى اولوب وقفه ضرر لرني و نفع لرندن
آز كوروب كير و صاتمق فكرين ايدوب مولانا حاكم
موقع اعلا معرفتيه دفعاتله بيع من مزيد ايدوب
تمامه سته چيقدق دن سكره حامل مكتوب افتخار-
الصدور والاعيان خواجه حراجه ثمن خدمتله
اوج بيك اوچيوز اقچه يه ساتون آقچه من آلوب
قبض اندوكى اقرار ايلدى . مولانا حاكم مذکور
مذکور مصطفي نك اقرارينه التفات ايدوب [صح
بيع] حكيم ايلدى حرر فى اوائل رجب سنه ست
و ثمانين و ثمانه .